

Az 1956 utáni megtorlás pereiről – Válasz Kende Péter, Eörsi László és Szokolczai Attila írásaira

Hétszoros halálos ítélet

Az utóbbi időben egyes lapokban rendre olyan írások jelentek meg, amelyek valóságként fogadják el az 1956 utáni megtorlás perei során koholt állításokat. Így a vérbírók ítéletei – lényegében kritika nélkül – megállapításaik alapjává lépnek elő. Ez a nyugtalanító tendencia magában rejt 1956 ismételt átértékelését és ezáltal a kádári megtorlás részbeni rehabilitálását.

■ JOBBÁGYI GÁBOR – KAHLER FRIGYES

Az 1956 utáni megtorlásról még ma sem tudunk pontos adatokat. A megtorlási perekben halálra ítélték számát 300-400-ra becsüljük, a börtönre ítélték száma pedig jóval meghaladta a 20 000 főt, nem is szólva az ítélet nélkül közbiztonsági őrizetbe (internálás) helyzetekről. A büntetőjogi (vagy ilyen jellegű) megtorlás mellett további tízezreket sújtottak a megtorlás „civil” eszközeivel, például munkahelyi elbocsátással. A pedagógusok, vasutasok, gépkocsivezetők kiemelt célpontjai voltak a megtorlás ilyen formáinak.

Jelen sorok írói az eredeti iratanyag alapján feldolgoztak néhány 1956 utáni pert, így többek között *Brusznai Árpád*, *Földes Gábor*, *Angyal István*, *Szabó János*, *Tóth Ilona*, *Mansfeld Péter* és társaik perét. A feldolgozott perekben kb. 25 embert ítélték halálra, s kb. 120 embert súlyos börtönbüntetésre.

A perekről általánosítható következtetéseket írunk le a Brusznai-per, a Kinek a forradalma (*M. Kiss Sándor* szerzőtárral), az Ez itt a vértanúk vére és A néma talp című, immár több kiadást megért kötetekben. Megállapításainkat a jogtudományban, a jogtörténetben senki nem cáfolta, a könyvek pozitív kritikákat kaptak.

Ezért a meglepetés erejével hatnak a sajtóban az utóbbi időkben megjelent cikkek az 1956 utáni megtorlási perekről (**Eörsi László**: Mansfeld Péter és kultusza, **Eörsi László**: Tóth Ilona és kultusza, *Kende Péter*: Szobrot egy gyilkosnak? – valamennyi a Népszabadságban jelent meg; *Szokolczai Attila*: Szegény történelem – Beszélő és **Eörsi László**: Téves következtetések – Élet és Irodalom).

Mivel nem egy cikkről van szó; tendenciának mondható, hogy az 1956-os Intézetben csoportosuló történészek kutatók egy része és egy-két publicista más szempontból kívánja értékelni történelmünk legbrutálisabb, jogi formába öltöztetett politikai leszámolását, mint ezt a közvélemény 1990 után megismerte, részben e sorok íróinak munkája alapján. Mi tekinthető közönség az **Eörsi**-Kende-Szokolczai szerzőtrío publicisztikai írásaiban?

A szerzők a megtorlás folyamatából kirekesztik a konstruált koncepciókat. Más szóval nem fogadják el, hogy a megtorlás végrehajtói valótlan – konstruált – tényállásokat használnak fel, mondván: a megtorláshoz nem volt szükség valótlan tényállásokra, hiszen a forradalomban való részvétel, az ott kifejtett magatartás önmagában elégséges alapul szolgált a megtorláshoz.

Ennek alapján a perek ítéletében megállapított tényállásokat (a felhasznált vallomások, dokumentumokban leírtakat) valóságosnak fogadják el. Így a vérbírók ítéletei, a nyomozó szervek törvénytelenül kiciskart vallomásai – lényegében kritika nélkül – megállapításaik alapjává lépnek elő.

Végkövetkeztetésük többek között az, hogy a perek elítélési bizonyítottan köztörvényes bűncselekményeket követtek el, ezért elítélésük túlnyomó részben jogos volt.

Így – logikájuk szerint – az 1956 utáni megtorlási perek lényegében különböznek az 1956 előtti koncepció-konstrukciók perektől, mikor valótlan tényállás alapján jogszerűtlen ítéleteket hoztak; szerintük 1956 után jogszerű eljárásban jogos, bár túl súlyos ítéletek születtek. Ezért szemükben az 1956 utáni perfeldolgozások csupán a „jobboldal” kísérletei az 1956-os elítéltek heroizálására, amire semmi ok, lévén ők köztörvényes bűnözők. Ezen nem változtat az sem – e szerzők olvasatában –, hogy az Országgyűlés valamennyi, az 1956-os forradalommal és szabadságharcával összefüggésbe hozható ügyben hozott ítéletet semmissnek nyilvánította, mert egyrészt az anyagi jogi szabályokat használta fel a hatalom a megtorlás céljaira (vö. 1989. XXXVI. tv.), másrészt az eljárás esélyt sem adott a védekezésre (lásd 2000. CXXX. tv.).

Az efféle érvelés – amellet, hogy megkérdőjelezi a semmisségi törvények létjogosultságát – magában rejt az 1956-os forradalom és szabadságharc ismételt átértékelésének lehetőségét, s a kádári megtorlás részbeni rehabilitálását. Emlékeztünk még a kádári kor „történetíróinak” (*Berecz János*, *Hollós Ervin*, *Lajtai Vera*) „kutatásaira”, amelyekben ugyanezek a perek mint a jogszerű eljárások példaképei jelentek meg, s az elítéltek elvetemült köztörvényes bűnözők, gaz ellenforradalmárok voltak.

Mi jellemzi tehát az 1956 utáni megtorlási pereket? Előjáróban szeretnénk kijelenteni, hogy nem politikai szimpátiák vagy ellenszenv, hanem a szakjogászok peres gyakorlatával, valamint elméleti kutatások tapasztalataival közelítjük meg a kérdést.

Elsőnek tekintsük át Brusznai Árpád ítéletét (és kegyelmi kérvényét elutasító határozatát).

Lényegét tekintve az ítélet tényként állapítja meg, hogy Brusznai Árpád, a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanács elnöke – tilalom ellenére – kiosztotta a hadsereg mozgósítási („M”) fegyverkészletét, és felfegyverezte vele az „ellenforradalmárokat”. Az ítélet még számos valótlan ténybeli megállapítást tartalmaz, de ez a megállapítás alapozta meg a halálos ítéletet. A tény ezzel szemben, hogy Brusznai Árpád – aki mindvégig tiltakozott a fegyverek kiadása ellen – csak a Honvédelmi Minisztériumban kapott parancsra (*Kána Lőrinc* vezérőrnagy utasítása alapján) rendelkezett a nemzetőrség felfegyverzéséről. Ugyanez a hamis tényállás szolgált a kegyelem elutasításának indoklásával is, annak ellenére, hogy a bíróság jól tudta, nem halt meg 180 katonára a veszprémi harcokban, csupán 12, s ahhoz semmi köze sem volt Brusznai Árpádnak. Az ítélet jogi indoklása nemcsak a mai – jogállami – mércével elégtelen, de az egykori eljárásjogi követelményeknek sem tett eleget, amennyiben a vádlottak (nemcsak Brusznai Árpád, hanem a vele együtt vád alá helyezett társai) védekezését alátámasztó bizonyítékokat nem vizsgálta. Egyszerűen elutasította vagy semmibe vette azokat. Ennek a jogi indokolásnak valójában nincs köze a joghoz, annál több az eseményeket minősítő politikai határozatokhoz. Ez igaz a másodfokú ítélet esetében is. Figyelemre méltó, hogy a fellebbezési bíróság olyan tényekre is hivatkozik, amikor ez érdekében áll, amelyeknek nincs nyomuk az iratokban. Így említett tesz a másodrendű vádlott esetében – akinek vallomása Brusznaiárra terhelő volt – a veszprémi laktanya ügynevezett körkörös védelméről, amiről a vád és az elsőfokú bíróság hallani sem akart (a vád szerint csak a szovjet erőket célozták az ágyúk), s az ítéletet 10 évről 5 évre enyhítette. Ugyanez a bíróság Brusznaiával szemben nem érvényesítette ezt a megállapítást.

A Győrben Földes Gábor és társai ellen lefolytatott per jogi minősítése és a kiszabott büntetések is alapvetően hamis tényálláson alapulnak. A teljesség igénye nélkül kiemelünk néhány momentumot:

Földes Gábornak, a per elsőrendű vádlottjának azt a „tényt” rótták a terhére – s *Gyepes* bíró még el is hitette az idegösszeomlásban vergődő emberrel –, hogy megnyitotta és őrizetlenül hagyta a nyugati határt, amely így az ellenséges elemek szabad mozgását tette lehetővé. Nos, ez a tény valótlan. A nyugati határ egy percre sem maradt őrizet nélkül a forradalom napjaiban. Földes Gábornak – a *Nagy Imrét* támogató, haláláig kommunista meggyőződést valló színházi főrendezőnek – azonban azt a szerepet osztották a megtorlás konstruktórai, hogy rajta keresztül szemlélje a világ: aki a „revizionizmus mocsarába süllyed”, az az ellenséget támogatja. A per másod- és harmadrendű vádlottja, *Tihanyi Árpád* tanár és *Gulyás Lajos* református lelkész kapta a horthyista restaurátor és a klerikális reakció képviselőjének szerepét ebben a véres tragikomédiában, ahol arra is szüksége volt a hatalomnak, hogy a mosonmagyaróvári vérengzés valódi felelősei helyett a „reakció” legyen a felelős. Ezért azt a valótlan tényállást állapította meg az ítélet, hogy *Tihanyi* és *Gulyás* buzdította a tömeget a népharag áldozatául esett határőrszervek bántalmazására és meggyilkolására. Valójában a történeti igazság az, hogy beszédekben éppen ennek akarták elejét venni.

A perkonstrukcióhoz tartozik még a „lincselő csőcselék” is (szóvétségben a revizionistákkal és a horthysta és klerikális reakcióval). Így került bitóra hatodrendűként *Weinträger László* segéd munkás (16 sort kapott az ítélet indoklásában), nyolcadrendű vádlottként *Cziffrik Lajos* tehenész, aki négy elemít végzett (az ő halála 7 sort érdemelt), kilencedik rendű vádlottként *Zsigmond Imre* gazdálkodó, aki a halottakat és sebesülteket szállította a végzetes sortűznél, valamint ötödrendű vádlottként *Kiss Antal* kazánfűtő, akit másodfokon ítélték halálra. Ő is a halottakat és a sebesülteket hordta a sortűz után.

Anélkül, hogy részleteznék a per idevonatkozó elemeit (azt megtettük a Kinek a forradalma? című kötetben), rá kell mutatni, hogy *Kiss Antal* – bizonyítottan – a halott határőrszervekbe rúgott, ami kétségtelenül nem dicseendő, de a tömeggyilkosság hatása alatt álló embernél érthető, mindazonáltal nem gyilkosság! De gyilkosokra volt szükség, így teljesedett be sorsa egy valótlan tényállás alapján. A többiekkel kapcsolatos tényállás legalábbis súlyosan megalapozatlan, az akkor érvényes eljárásjog szerint is. *Cziffrik* védekezését (a már felakasztott embert rúgta meg) nem ellenőrzik, és fel sem merül, hogy a három határőrszervek bántalmazásában milyen szerepet játszott a sortűz okozta pszichózis. Ez alapvetően fontos eleme volt a tényállásnak, amit senki sem vizsgált, mert akkor nem lehetett volna sem a felelősséget megfordítani, sem igazolni a decemberi KB-határozatot, nem is beszélve a Belügyminisztérium II. főosztályának koncepciójáról, amely a Tervezet az ellenforradalom elleni harc további feladatait címet viseli.

Az ország minden megyéjének volt egy „nagy pere”, s ezekben sorra kimutathatók a valótlan (konstruált) tényállási elemek. Egyik ilyen visszatérő, hamis állítás az ÁVH tagjainak bebörtönzésére és tervezett kivégzésére vonatkozik. Az ÁVH illegálisba vonulására kiadott parancs szerzője – *Münnich Ferenc* – vajon elfelejtette 1956 végére, 1957 elejére, hogy milyen parancsot adott ki a Nagy Imre-kormány belügyminisztereként?

Az 1956 utáni megtorlási perek lényegüket tekintve nagyon is hasonlóak az 1947–1956 közötti koncepció-konstrukciók perekhöz, melyek a több évtizedes szovjet-kommunista büntetőperes gyakorlatot másolják.

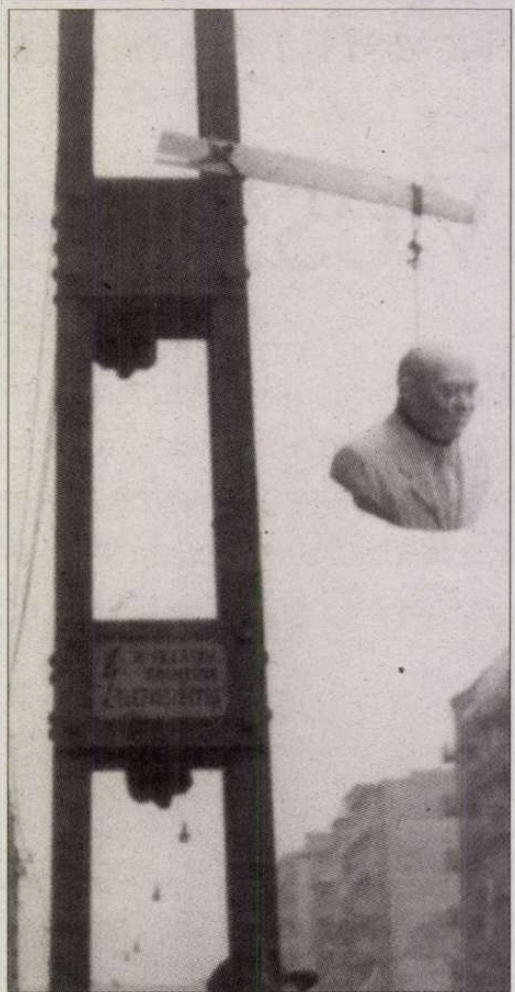
Ezen eljárások alapvetően – sőt elsősorban – nem az igazság kiderítését szolgálják, hanem egy politikai koncepció szolgálatában – az ellenzékekkel való leszámolás, politikai bosszú és a lakosság megfélemlítése – sok esetben valótlan konstrukciót állítanak a per középpontjába. Valamennyi büntetőeljárás célja az MSZMP által kiadott 1956. decemberi koncepció igazolása, ennek érdekében alkalmazták a „rég, jól bevált” konstrukciós technikát, ahol a valós tények teljesen közémbőse.

A perek középpontjában a koncepcióknak és a konstrukciónak megfelelő vádlotti beismerések állnak. („A bizonyítékok királynője a vádlott beismerése” – vallotta *Visszskij*, a sztálini kor hírhedt főügyésze.) A vádlotti beismerés elérésére minden törvénytelen eszközt bevetnek a nyomozás hosszú hetei-hónapjai alatt; a külvilágtól teljesen elszigetelt vádlottal szemben súlyos fizikai bántalmazások (ez a korabeli iratokból is bizonyítható, de részletesen beszámol róla *Kunzabó Ferenc* most megjelent *Vándorvasban* című könyvében), pszichikai ráhatások, fenyegetések, zsarolások fordulnak elő, ugyanakkor homályos „előnyökkel” kecsegtetés beismerés esetére.

A vádlotti beismeréseket – melyek minden esetben a peranyag túlnyomó részét teszik ki – nem támasztja alá tanúvallomás, egyéb bizonyíték. Ha vannak tanúk, szakértők, azok többször rendszertől független (például BM-és tanácsi alkalmazottak, rendőrök s hozzátartozók).

Minden eljárásnál bizonyítható a külső irányítás. Erre mutatnak az indokolatlan eljárási fordulatok, az, hogy a büntetés kiszabásának semmi kapcsolata nincs a megállapítható tényállással. Tudjuk azt is, hogy az ügynevezett „ötös bizottságok” döntenek az ügyekben, ami valójában a pártbizottságok korlátlan akaratérvényesítése volt. Az eljárásokat többször jogi végzettség nélküli bírák és ügyészek vezetik, akik nyilván könnyen irányíthatók.

A bíróságok nem indokolják, jogilag nem támasztják alá ítéleteiket. Az ítéletekben jogi indoklás helyett

Lámpavasra akasztott Rákosi-mellszobor a Margit körúton 1956-ban

túlteng a marxista szemináriumok színvonalán álló politikai helyzetelemzés.

A vádlottak alapvető védekezési (és más emberi) jogaiktól meg vannak fosztva. A nyomozás hosszú hetei-hónapjai alatt – amíg meg nem születik a beismerés – ügyvéddel nem érintkezhetnek, az iratokat nem tekinthetik meg, kérdéseket nem tehetnek fel, bizonyítási indítványaik nem lehetnek.

A védelem jogai rendkívül korlátozottak; a vádlottal csak a nyomozás lezárása után – a beismerés után – találkozhatnak. A tárgyaláson kérdéseket nem tehetnek fel, bizonyítási indítványaik elutasítják. A védői tevékenység szinte soha nem irányul felmentésre, csupán a halálbüntetés elkerülésére vagy a börtönbüntetés enyhítésére. (Ami a vádlotti beismerések miatt érthető.)

Gyakori koncepció per technika az ügyek s a vádlottak „keverése”. Egymással össze nem függő ügyeket kapcsolnak össze, így csinálnak sokvadászt „nagy” ügyeket, s ilyenkor teljesen ártatlan embereket, vádlottakat helyeznek a forradalom harcoló résztvevői közé. (Így kerül sor például a tökéletesen ártatlan, példás életű Brusznai Árpád, Tóth Ilona, Tihanyi Árpád, Gulyás Lajos kivégzésére – de a sort hosszan lehet folytatni.)

Az eljárásokból teljesen hiányoznak a modern büntetőeljárásokban a XIX. század óta töretlenül elfogadott alapintézmények, mint az ártatlanság védelme, a kontradiktórius eljárás elve, az ügyfélegyenlőség, a szabad bizonyítás elve, a védelemhez való jog, a súlyosbítási tilalom elve – hogy tovább ne is folytassuk.

Így kijelenthetjük a végkövetkeztetést: az 1956–1963 közötti megtorlási perek lényegüket illetően nem különböztek az 1956 előtti időszak koncepció-konstrukció pereitől. Feltehető a kérdés, miért is változtak volna 1956 után ezek a perek? Hiszen a nyomozó apparátus, a bírák, az ügyészek, a kívülről irányító pártapparátus szinte ugyanaz volt, s a jogszabályok sem változtak lényegesen (sőt diktatórikus irányban romlottak!). Hogyan lehet akkor feltételezni, hogy a koncepció-konstrukciók perken nevelkedett, azokat végrehajtó apparátus varázsütésre átalakul jogállami igazságszolgáltatató szervezetté? Mikor a párthatározatok és a pártapparátus a terror fokozását igényli az apparátustól – mint ezt *Zimmer Tibor* könyvéből is tudjuk.

Természetesen volt 1956-os forradalom és szabadságharc, és az elítéltek többnyire részesei voltak ennek a heroikus, világot átalakító küzdelemnek a jó oldalán. Csak éppen a „rossz oldal” a „rossz eszközeit” vetette be ellenük a megtorlások során. Ezért ma semmiképpen nem tekinthetünk úgy ezekre az eljárásokra, mint-ha bármit is bizonyítanak 1956 hőseivel szemben. Ezért is alkotta meg az Országgyűlés szinte teljes egyhangúsággal a semmisségi törvényeket, amelyek ki mondják az 1956-os forradalom és szabadságharc minden elítéljének teljes ártatlanságát.

Ilyen körülmények között Tóth Ilona, Mansfeld Péter vagy bármelyik elítelt bűnösségét bizonygatni a sajtóban, az ítéletek alapján nemcsak a jogi ismeretek teljes hiányára vall, hanem arra is, hogy e cikkek szerzői szembekerülnek a hatályos törvényekkel, és ezért bármelyik hozzátartozó vagy 1956-os szervezet büntetőeljárását kezdeményezhet ellenük.

Természetesen tudjuk, a Tóth Ilonának, Mansfeld Pétereknek, Brusznai Árpádoknak, Tihanyi Árpádoknak s 1956 többi hőseinek már nem tudnak ártani ezen írások – ők bevonultak a magyar történelem halhatatlanjai közé.